

XIX. st. do I. svj. r. lik. problematika pojavljuje se u velikom broju časopisa: *Kolo*, Zagreb (1842—53); *Dubrovnik* (1849—51); *Književnik*, Zagreb (1864—66); *Vienac*, Zagreb (1869—1903); *Slovinac*, Dubrovnik (1878—84); *Hrvatska vila*, Sušak—Zagreb (1882—85); *Dom i svijet*, Zagreb (1888—1922); *Prosvjeta*, Zagreb (1893—1913); *Hrvatski salon*, Zagreb (1898); *Mladost*, Beč—Zagreb (1898); *Život*, Zagreb (1900—01); *Glasnik Matice dalmatinske*, Zadar (1901/02—03); *Hrvatsko kolo*, časopis Matice Hrvatske, Zagreb (1905—55. s prekidima od 1962—71. i od 1991. *Kolo*); *Suvremenik*, Zagreb (1906—21, 1923, 1926—31, 1936—38, 1940—41); *Hrvatska smotra*, Zagreb (1906—10) i dr.

U razdoblju između dva rata periodička likovna publicistika doživljava važne promjene, čemu pridonosi opća kulturna situacija u kojoj se stvara pogodna umjetnička klima i razvija zanimanje stručne i kulturne javnosti za lik. kretanja. Osnivaju se umjetničke galerije, buja izložbena djelatnost, a mlada generacija slikara i kipara studira na zagrebačkoj Akademiji, u Parizu i drugim eur. središtima. Stručna literatura omogućava praćenje suvremenih nastojanja u umjetnosti. Za mnoge naše umjetnike koji se nisu mogli školovati u inozemstvu ona je tih godina bila jedini kontakt s europskom lik. avangardom. Stoga se ranije zanimanje za umjetnost prošlih razdoblja proširuje na suvremene probleme slikarstva, kiparstva, arhitekture i urbanizma, grafike i primijenjene umjetnosti. Poč. 20-ih godina započinje u nas izdavačka djelatnost na tom planu i, premda većina časopisa izlazi samo kraće vrijeme, oni u znatnoj mjeri pridonose uklapanju naše sredine u europske lik. tokove.

U Zagrebu izlaze časopisi: *Grafička umjetnost* (1921); *Umjetnost*, almanah za slikarstvo, grafiku i skulpturu (izlazio povremeno 1921—38), *Zenit*, internacionalna revija za umjetnost i kulturu (1921—26, od 1924. izlazio u Beogradu), a *Grafička revija*, časopis za unapređivanje svih grana grafičke djelatnosti, izlazi u Zagrebu, Ljubljani i Sarajevu (1923—40). Prvi »vjesnik za staleške interese« likovnih umjetnika, *Likovni umjetnik*, pojavio se 1929. u Zagrebu, a prva revija za kritiku, teoriju i povijest umjetnosti *Ars* 37 u Zagrebu 1937. Specifična problematika arhitekture zastupljena je u *Tehničkom listu* koji je izlazio u Zagrebu i Beogradu 1919—39. i u mjesečniku za arhitekturu *Arhitektonsko-graditeljska izložba*, Zagreb (1927).

U to je vrijeme stručno utemeljena i naša lik. kritika, a glavni poticaj za razvoj kritičke misli dali su lijevo orijentirani književni časopisi i ostali časopisi za pitanja kulture i umjetnosti u kojima objavljuju (I. Gorenčević, Lj. Babić, M. Krleža, J. Miše, K. Strajnić i dr.). Uz književne revije s početka stoljeća koje i dalje izlaze, pojavljuju se novi časopisi važni sa stajališta suvremene likovne publicistike: *Hrvatska prosvjeta* (1914—40); *Vijavica* (1917—18); *Književni jug* (1918—19); *Juriš* (1919); *Plamen* (1919); *Kritika* (1920, 1928); *Nova Evropa* (1920—41); *Vijenac* (1923—28); *Književna republika* (1924—25, 1928—38); *Književnik* (1924—25, 1928—38); *Naša epoha* (1926); *Umjetnost* (1927); *Hrvatska revija* (1928—44); *15-dana* (1931—35); *Hrvatska smotra za književnost, umjetnost i društveni život* (1933—44); *Kultura* (1933); *Zagreb* (1933—44); *Izraz* (1939—41); *Pečat* (1939—40), sve u Zagrebu.

Arheološkim časopisima s kraja XIX. st. pridružuju se između dva rata: *Numizmatika* (1933—36, 1953, 1978) i *Numizmatičke vijesti* (1939), a iz područja etnologije: *Narodna starina* (1922—35); *Etnografska istraživanja i grada* (1934—43) i *Vjesnik Etnografskog muzeja* (1935—38), sve u Zagrebu.

Nakon 1945. utvrđuje se metodologija znanstvenoistraživačkoga rada na području povijesti i teorije umjetnosti, osnivaju se službe za zaštitu spomenika kulture, unapređuje se muzejska i galerijska djelatnost. Znanstvene ustanove, konzervatorski zavodi, galerije, muzeji i strukovna udruženja pokreću prve lik. časopise i publikacije. Poč. 50-ih godina počinju izlaziti vodeći povijesnoumjetnički i muzeološki časopisi: *Bulletin Razreda za likovne umjetnosti JAZU*, Zagreb (1953); *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Split (1953) i *Peristil*, Zagreb (1954) te *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, Zagreb (1952) i *Muzeologija*, Zagreb (1953). Savez likovnih umjetnika Jugoslavije izdaje časopis *Umetnost*, Beograd (1949—51) i list *Umjetnost*, Zagreb (1957—58). Muzej grada Zagreba povremeno izdaje publikaciju *Iz starog i novog Zagreba* (1957). *Radovi Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu* (1958—69, 1981) objavljuju rezultate povijesnoumjetničkih istraživanja suradnika Odsjeka. U Zagrebu 1965. počinje izlaziti *Život umjetnosti*, do danas naš vodeći časopis za probleme, teoriju i kritiku novije suvremene lik. kulture

i umjetnosti; Galerije grada Zagreba izdaju časopis *Bit-International* (1968—72) i *Spot* (1972—78). Društvo prijatelja kulturne baštine izdaje u Splitu časopis *Kulturnu baštinu* od 1973; Hrvatsko društvo likovnih umjetnika izdalo je 1973. jedan svezak časopisa za lik. umjetnost *LL* (br. 1—4); *Novine, Katalog Galerije Studentskog centra*, Zagreb (1968—75; 1974, br. 49—50 pod naslovom *Novine Galerije Studentskog centra*) donose informacije vezane uz izložbe te galerije. Od 1991. u Zagrebu izlazi *Kontura*, časopis za umjetnost i kulturu.

Za područje arhitekture i urbanizma najvažniji su časopisi *Arhitektura*, Zagreb (1947) i *Čovjek i prostor*, Zagreb (1954), koji donose i prikaze o slikarstvu, kiparstvu i primijenjenoj umjetnosti, te *Urbs*, časopis za urbanizam, arhitekturu, izgradnju i graditeljsko naslijeđe, Split (1957). U Splitu je izlazio i časopis *Arhitekt*, Projektnog atelijera za urbanizam i arhitekturu (1959—60) a u Zagrebu *Glasiло Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* (1973—75).

Iz područja arheologije izlaze časopisi: *Diadora*, Zadar (1954); *Opuscula archaeologica*, Zagreb (1956, izlazi povremeno); *Arheološki radovi i rasprave JAZU*, Zagreb (1959); *Bilten Hrvatskog numizmatičkog društva*, Zagreb (1963; od 1975. pod nazivom *Obol*); *Histria archaeologica*, Pula (1970) te radovi sa znanstvenih skupova kao Izdanja Hrvatskog arheološkog društva u Zagrebu (1975). Etnološku tematiku obrađuju časopisi: *Narodna umjetnost*, godišnjak Instituta za narodnu umjetnost, Zagreb (1962); *Etnološka tribina*, izdanje Hrvatskog etnološkog društva u Zagrebu (1978—93. objavljeno je 16 svezaka); *Etnološka istraživanja*, izdanje Etnografskog muzeja u Zagrebu (1981—89. objavljeno je pet svezaka).

Muzejsku problematiku obrađuju časopisi: *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin* (1961); *Glasnik slavonskih muzeja*, glasiло Muzejskog društva Slavonije i Baranje, konzervatora i arhivista Slavonije, Vukovar (1966); *Bilten — Informatica museologica*, Zagreb (1970; od 1973. *Informatica museologica*) što ga izdaje Muzejski dokumentacijski centar; *Muzejski vjesnik*, glasiло Muzejskoga društva sjeverozap. Hrvatske, Čakovec (1978). Od 1981. Galerija Antuna Augustinčića u Klanjcu izdaje *Anale Galerije »Antun Augustinčić«* posvećene lik. i kulturnoj povijesti Klanjca i okolice te muzeološkoj problematici. U Zagrebu 1975. počinje izlaziti *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, jedina redovita stručna publikacija službe zaštite hrv. spomenika kulture.

Povijesnoumjetn., arheol. i etnološka grada i prilozi objavljuju se i nadalje u povijesnim časopisima i zbornicima, te u izdanjima HAZU i drugih znanstvenih ustanova: *Osječki zbornik*, Osijek (1942); *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku* (1952) koje do 1970. uređuje C. Fisković; *Radovi instituta JAZU u Zadru* (1954); *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* (1959); *Croatia christiana periodica* (1977; izdanje Instituta za crkvenu povijest Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu) i dr. Likovne kritike i rasprave donose također i književni časopisi te časopisi za kulturu, umjetnost i društvena pitanja: *Republika*, Zagreb (1945); *Kolo*, časopis Matice hrvatske, Zagreb (1962—71; 1991); *Krugovi*, Zagreb, (1951—58); *Riječka revija*, Rijeka (1952—70); *Zadarska revija*, Zadar (1952); *Mogućnosti*, Split (1954); *Dubrovnik*, Dubrovnik (1955); *15 dana*, Zagreb (1957); *Razlog*, Zagreb (1961—69); *Forum*, Zagreb (1962); *Dometi*, Rijeka (1968); *Kaj*, Zagreb (1968); *Umjetnost i dijete*, Zagreb (1969; časopis za dječje stvaralaštvo) i dr.

I. Reb. i V. Fo.

ČASOSLOV → BREVIJAR

ČAVA → BUŽIM

ČAVRK, Hamo, grafičar i kipar (Sarajevo, 23. VI. 1950). Diplomirao na Akademiji u Sarajevu 1977, potom suradnik Majstorske radionice A. Augustinčića do 1979. Bavi se poglavito grafikom; gusto iscrtanim vlatima, geometrijskim oblicima i prodorima svjetlosti oblikuje pokretljiv i uravnotežen slikarski prostor (ciklus *Vlati*, 1989—91). Tiskane su mu mape grafika *Drugačije, jednostavno* (1984), *Vlati dna* (1984) i *Zrakoplovi ubojice* (1991), sve u izdanju Zbirke Biškupić te mapa *Teratologija* (1988). Samostalno izlagao u Sarajevu (1972), Rijeci (1974, 1981, 1991), Zagrebu (1983, 1984, 1985, 1987, 1988, 1990), Trstu (1989) i dr.

LIT.: V. Ekl, Hamo Čavrk (katalog), Rijeka 1991.

R.

ČAZMA, gradić na Z obronku Moslavačke gore, u sr. vijeku važno naselje (*libera villa Chasmensis*). Zagrebački biskup Stjepan II. osniva Čazmanski kaptol 1232 (*locus credibilis* sve do 1537). Čazmu zauzimaju Turci 1552. i

osnivaju sandžak, a 1559. razara je Malkoč-beg. Turci vladaju do 1606, potom Toma Erdődy obnavlja biskupski kaštel od kojeg se naziru još samo temelji.

God. 1334. spominje se u Čazmi niz crkava. Očuvana je samo velika (42 × 17,5 m) župna crkva Sv. Marije Magdalene za koju nije izvjesno da li je bila kaptolska ili dominikanska. To je trobrodna romaničko-gotička crkva s četverokutnim svetištem, transeptom, s dvije kraće bočne lađe i dva bočna zvonika. Ona je najveća romanički koncipirana crkva u S Hrvatskoj. Barokizacijom je crkva u XVIII. st. dobila svodove i oltare, rad domaćih majstora, orgulje s krasnim rokokoprospektom (1767), propovjedaonicu (1753), dar obnovitelja crkve Ivana Jambrekovića. To djelo majstora Stjepana Severina urešeno je mnoštvom figura i reljefnim prizorima. Crkva ima baroknih slika, sliku *Marija Magdalena*, rad I. Zaschea (1862) i niz kaleža (od gotike do XIX. st.).

LIT.: A. Horvat, Pogled na značenje Čazme i čazmanskog kraja u minulim vijekovima, *Vijesti MK*, 1963, 4. — *Ista*, O crkvi sv. Marije Magdalene u Čazmi, u zborniku: Čazma u prošlosti i danas, Čazma 1979. — D. Baričević, Domaći barokni kipari u Čazmi, *ibid.*, Čazma 1979. — Z. Horvat, Dominikanska crkva u Čazmi, *Vijesti MK*, 1980, 2. — J. Meder, Orgulje u Hrvatskoj, Zagreb 1992. A. Ht.

ČEČUK, Božidar, arheolog (Solin, 9. III. 1929). Studirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od 1958. radi u Studijskom kabinetu za arheologiju HAZU. Istraživao (s G. Novakom) prapov. lokalitete na Hvaru (Grapčeva i Markova spilja). Obrađuje neolitičke, eneolitičke i brončanodobne jadranske kulture (Vela spilja na Korčuli, Kopačina na Braču).

BIBL.: *Starohrvatska nekropola u Daraž-Bošnjacima kod Županje*, Arheološki radovi i rasprave, 1967, 4–5; *Jadran u prethistoriji, u svjetlu arheoloških istraživanja*, Pomorski zbornik, 1968, 6; *Kamene i koštane rukotvorine Markove spilje*, Arheološki radovi i rasprave, Zagreb VI, 1968; VII, 1974; VIII–IX, 1982; *Kamena i koštana industrija Markove spilje*, Materijali, Zadar 1976; 1980; *Prilog proučavanju impresso-cardium keramike na otocima Lošinj i Cresu*, u knjizi: Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošinj, Zagreb 1982. R.

ČELEGA, arheol. nalazište kraj Novigrada u Istri. God. 1955. i 1956. iskopano je dvanaest staroslav. grobova iz druge pol. VII. st. U njima su nađeni kućna keramika tzv. podunavskoga tipa, dvije srebrne naušnice s petljom na donjoj strani karičice, brončani okvir spona, brončana spona s trokutnim okovom na proboj, šest koštanih češljeva na dva reda i ulomci stakla svijetlozelene i maslinaste boje. Br. Ma.

ČELOPECI, selo u Župi dubrovačkoj, spominje se od 1251. Tu se nalaze renesansni i barokni ljetnikovci vlastelinskih obitelji Gučetića, Bondića, Đorđića-Bunića, Saba Đorđića-Sabovina kao i građanskih, Veseličića i Leonardija. Na Z dijelu naselja nalazi se dominikanski samostan s crkvom iz XVI. st. Iz njega su u zbirku dominikanskoga samostana u Dubrovniku preneseni predromanički i gotički reljefi.

LIT.: J. Lučić, Prošlost dubrovačke Astoreje, *Dubrovnik* 1970. — V. Kojaković, Kuće dubrovačke vlastele i pučana u Župi, *Dubrovnik*, 1978, 6. Du. Bé.

ČEPIĆI, selo Z od Buzeta. Izvan samoga naselja nalazi se trobrodna crkva Sv. Marije, s poligonalnom apsidom. Nad svetištem je mrežasti svod, a kruškolika rebra poduprta su figuralnim konzolama i sastaju se u figuralnim zaglavnim kamenima. I neki su kapiteli figuralno ukrašeni. Crkvu su, prema lat. natpisu, gradili Matej iz Pule i Petar iz Ljubljane 1492. U unutrašnjosti crkve je i ploča s glag. natpisom iz 1588.

LIT.: R. Ivančević, Crkva sv. Marije Snježne kod Čepića, *Radovi OPU*, 1960, 2. — B. Fučić, Glagoljski natpisi, Zagreb 1982. Ma. Š.

ČEPIKUĆE, selo SI od Stona. U sredini prvoga zaseoka je četverokutna Pasarićeva kula s cisternom. U drugomu zaseoku je utvrđeni sklop kuća Andrijaševića, koje čine cjelinu s kulom izvidnicom. U selu su tri lokaliteta sa stećcima tipa sanduka i sljemenjaka: Dobrštak, Novakovo greblje i velika nekropola kraj crkve Sv. Martina; u crkvi ima ostataka starokršć. arhitekture. Kraj crkve Sv. Roka je u stijeni isklesan natpis bosančicom, koji spominje kugu 1616. Na lok. Mirine, J od naselja, pronađeni su ant. ostaci.

LIT.: A. Benac, Srednjovjekovni stećci od Slivna do Čepikuća, *Anali* — *Dubrovnik*, 1953, 2. Du. Bé.

ČEPIN, selo kraj Osijeka. Tu su nađeni predmeti iz rim. doba. U parku se nalazi jednokatni klasicistički dvor Adamovića Čepinskih i Mihaljevića. U baroknoj župnoj crkvi Sv. Trojstva (1769) je signirana oltarna slika *Judite s Holofernom*: »Josepho Jacobi pinxit Vienna 1773«; klupe su iz 1770. U parohiji ima ostataka ikonostasa, djela J. Isajlovića i G. Jezdimirovića (1796), a među knjigama okovano rusko *Jevandjelje* (1757).

LIT.: Horvat — Matejčić — Prijatelj, Barok. A. Ht.

ČAZMA, unutrašnjost crkve Sv. Marije Magdalene

J. ČERMÁK, *Ranjeni Crnogorac*. Zagreb, Moderna galerija

